

Новак АЦИЋ *

ЦРНОГОРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ДОБА ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ (1696-1921)

Аутокефалност Црногорске православне цркве је у науци и реалном животу очигледна и ноторна чињеница.¹ Чувени, славни правни историчар и теоретичар, представник историјскоправне школе, редовни универзитетски професор, писац „Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору” (1888) и први црногорски министар правде др *Валтазар Божишић* је у једном својем раду, уз остало, написао и сљедеће: „*Као и све државе ђдје го-сїодари истїочно-їравославна вјера иако и Црна Гора има своју аутокефалну Црногорску цркву*”.² Ту чињеницу је својевремено запазио и познати црногорски политички и правни писац адвокат др *Секула Дрљевић*, када је у једној својој књизи написао и ово: „*Црногорско иравославље је црногорославље... Црногорска црква кроз све вјекове није била ни у каквој зависно-сти од било које иравославне цркве, иа ни од Цариградске патријаршије*”.³

---

* Историчар државе и права, Подгорица.

¹ Др *Никодим Милаш*, канониста и црквени великодостојник, у својој познатој књизи „Православно црквено право”, која је 1890. године објављена у Задру, поред осталог, експлицитно наводи да је Црногорска православна црква аутокефална.

² Др *Валтазар Божишић*, *Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори*, Београд, 1967, стр. 42 и др *Данило Радојевић*, *Из повијести хришћанских цркава у Црној Гори*, Подгорица, 2000, стр. 71 и 72. О аутокефалности Црногорске православне цркве видјети и: др *Валтазар Божишић*, *Правни обичаји у Црној Гори, Херцеговини и Сјеверној Албанији*, ЦАНУ, Титоград, 1984, стр. 238-239. Историчар *Глигор Станојевић* у књизи *Историја народа Јужославије*, књига ИИ, Београд, 1960, стр. 1184. констатује чињеницу да је Црногорска православна црква била аутокефална. То он чини и у својој књизи *Црна Гора иред стварање државе*, Београд, 1962. године.

³ Др *Секула Дрљевић*, *Балкански сукоби 1905-1941*, друго издање, Загреб, 1990, 172-173. У доба независне књажевине и краљевине Црне Горе, поред осталог, др *Секула Дрљевић* је вршио и дужност министра просвјете и црквених послова у црногорској Влади.

Црногорска православна црква била је и јесте слободна, аутокефална, самостална организација и у канонском и у еклектијастичком смислу. Она је, вјерна јеванђељу, хришћанској етици и хуманистичким свјетоназорима, одувијек била и остала духовна, религиозна и национална институција црногорског народа. Зато, оспоравање Црногорске православне цркве представља флагрантан акт напада на етнички, етички и национални идентитет и индивидуалитет црногорског народа и државотворни субјективитет и интегритет Црне Горе.

Дозволите ми да овом приликом кажем још неколико ствари за које сматрам да имају важност. У источној варијанти хришћанства, у православљу, не постоји јединствена, централистичка и универзална црквена организација која би обухватала читав православни свијет. У православљу, црква је организована и устројена по територијалном, помјесном, државном, етноцентричном и националном моделу. Међу православним црквама не влада однос хијерархије и субординације. У универзитетском уџбенику „Правне и политичке теорије”, који је намијењен студентима IV године Правног факултета у Подгорици за истоимени предмет, проф. др *Радован Радоњић* пише и ово: „*На домицилном њросџору њравославне цркве није било великих државних њворевина и јаке ценџиралне власџи, збоџ којих би и она морала да се формира као чврсџа ценџиралисџичка орџанизација с једним њоџлаварем на челу. Она, за разлику од кџилоличке, никада није имала свој јединсџивени адисџираџивни ценџир и консулџираџивни орџан (џиџула васељенскоџ џаџријарха, коју њо џтрадиџији носи царџградски њрвосвјеџиџеник, не њодразумџјева никаква сџварна џрава или адисџираџивну власџу у одосу на друџе џаџријархе, њоџлаваре ауџокефалних њравославних цркава). Насуџроџ џринџиџу ценџирализма и џаџскоџ аџсолуџизма у кџилоличкој цркви, у њравославној цркви се развијала и њеџовала орџанизација њо саборском и ауџокефалном џринџиџу, џиџо је њодразумџјевало њоклаџање њросџора црквеноџ уџиџаја са државном џраниџом*”, констатује проф. др Радован Радоњић.

Др *Петар Ђ. Стојановић* у чланку „Правна историја на страницама Записа (1927-1941) – Скице за црногорску историју права” – пише и ово: „*Црква у Црној Гори је ауџокефална. Њени односи са Царџградском џаџријарџиџом и сљедбениџима џеџких џаџријарха не њочивају на односима субординаџије, већ на некој моралној вези*”.⁴

⁴ Др Петар Ђ. Стојановић, *Скице за црногорску исџорију џрава*, Историјски записи, књ. XXXVI, 3, Титоград, 1978, стр. 56. Чињеницу да је Црногорска православна црква била аутокефална износи и др Ђоко Слијепчевић у књизи *Исџорија Срџске њравославне цркве*, Минхен, 1962. О аутокефалности Црногорске цркве видјети и рад др Рајка Веселиновића у „Енциклопедији Југославије”, VI, 1965, као и рад др Данила Радојевића у „Енциклопедији Југославије”, 3, ЈЛЗ „Мирослав Крлеџа”, Загреб, 1984. То апострофира и др Слободан Томовић у књизи *Коменџир*

Током вишевијековног постојања слободне и самосталне државе Црне Горе, у оквиру њених граница, постојала је и дјеловала аутокефална Црногорска православна црква, поштујући норме црквеног, канонског права и цивилног и државног права. Црногорска православна црква била је аутокефална у фактичком смислу од 1603. године, а у фактичком и формалном смислу од 1766. па све до њеног насилног укидања 1920. године. Историјска је истина да је Црна Гора 1852. године, након неколико вјекова доминације Владиката као облика владавине у коме су прерогативи државне и црквене власти били концентрисани у руке митрополита, постала дефинитивно секуларна држава у рангу Књажевине. Не треба заборавити да је Црна Гора, у вријеме владавине *Шћепана Малоџ* (1767-1773) била свјетовна држава. До доба књаза *Данила I Пећровића Ђеџоша*, црногорске митрополите, који су до тада били и поглавари државе, бирао је, у складу са принципом народног суверенитета, својом слободном и врховном вољом црногорски народ. Од доба Књаза Данила митрополити су имали власт у црквеним пословима јер је Црна Гора постала свјетовна држава, у којој је политичка власт раздвојена од црквене власти, од ње осамостаљена и над њом надмоћна.⁵

У доба Књажевине Црне Горе (1852- 1910) и у вријеме Краљевине Црне Горе (1910-1921) активно право избора митрополита Црногорске православне цркве припадало је Књазу, Краљу, Господару, Владару, Суверену као носиоцу највише власти у држави Црној Гори. Тако је било све док 1918. године није, на бруталан и криминалан начин, уништена независна, суверена и међународно призната Краљевина Црна Гора. Некада је у Црној Гори, у доба када је она била Књажевина и Краљевина, православна вјера правним нормама била уређена и прописана као „државна вјера” или „владајућа вјера”, док су остале признате вјероисповијести имале статус толерантних вјероисповијести.⁶

Горскоџ вијенца, Никшић, 1986. Аутокефалност Црногорске православне цркве подвлачи и др Драгоје Живковић у књизи *Историја црногорског народа*, Том II, Цетиње, 1992, као и бројни други аутори, домаћи и страни.

⁵ Чињеницу да је Црногорска православна црква била аутокефална констатује др Небојша Вучинић у универзитетском уџбенику *Основи људских њрава и слобода*, Подгорица, 2001, стр. 115. Проф. др Небојша Вучинић је о аутокефалности једном другом пригодом говорио и ово: „*И у канонском и у еклесијасијичком смислу све до 1918. џ. односно насилноџ, нелеџитимноџ и нелегалноџ укидања црногорске државе, Црногорска ѡправославна црква је била самосијална и независна, ѡдређена једино сувереној власици црногорске државе, односно, њених владара*”. О аутокефалности Црногорске цркве видјети и: Новак Аџић, *Крајика историја Црногорске ѡправославне цркве*, Цетиње, 2000.

⁶ У савременим условима, у Црној Гори не постоји једна уставом или законом установљена државна или владајућа вјера, већ влада начело формалне одвојености цркве од државе и равноправности, паритета, за све вјероисповијести.

Чињеница је да је Црна Гора континуирано стољећима егзистирала у различитим облицима државног уређења, владавине, политичког режима и система организације власти, као самосталан државно-правни субјект и идентитет.

Веома значајан стуб у изграђивању црногорског народа и нације, учвршћивању и афирмисању Црне Горе као слободне и независне државе, представљала је стољећима аутокефална Црногорска православна црква, њена снага ауторитета и утицај на друштвене токове и процесе. Прича о историји Црногорске православне цркве истовремено је и прича о историји класичне и херојске Црне Горе и слободарским свјетоназорима црногорског народа у прошлости.

Црногорска православна црква је своју фактичку аутокефалност нарочито испољила у вријеме власти владике *Данила Пејровића Његоша* (1697-1735), родоначелника славне црногорске династије Петровић Његош. Од тога времена, црногорски митрополити успостављају контакте и односе са Светим Синодом Руске православне цркве.

Ойшїецрногорски збор је 1735. године за наслєдника владике Данила на мїтрополийском и полийичком пресїолу Црне Горе изабрао његовог синовца Саву (Саватија) Петровића Његоша.

Опредјелујући се за позив вјерског поглавара црногорског народа, Сава Петровић је прерогативе политичке власти и ангажман на свјетовном плану препустио својему брату од стрица *Василију Пејровићу Његошу*. Од 1750. године владика Василије Петровић игра улогу политичког ауторитета у Црној Гори, чија је свеукупна активност оставила неизбрисиве трагове на даљи развој црногорског друштва и државе. До смрти која га је задесила 1781. године, дакле, преко шездесет година, Сава Петровић је био митрополит аутокефалне Црногорске православне цркве. И у вријеме црногорског владара Шћепана Малог, митрополит Сава Петровић задржао је својство црквеног поглавара црногорског народа.

Познати мађарски научник, професор Универзитета у Будимпешти, члан Мађарске академије наука, др *Базја Јожеф* у свој књизи „Црногорско питање”, објављеној на мађарском језику 1927. и на италијанском језику 1928. године у Будимпешти, говори о аутокефалности Црногорске православне цркве следеће: „Година 1766. означава незабораван датум у историји Црне Горе. Турци су те године укинули Пећку патријаршију и због тога је православна Црногорска црква добила аутокефалност”.⁷

Василије Петровић је био владалац снажног формата, великог угледа и утицаја код црногорског народа и шире. Владика Василије оставио је им-

⁷ Др Јожеф Бајза, *Црногорско питање*, (приредили др Бранислав Ковачевић и Маријан Миљић), Подгорица, 2001, стр. 33.

пресиван траг на изграђивању профила и карактера Црногорске православне цркве.

Црногорска православна црква држала се досљедно (изузев у једном случају) обичаја којег је језгровито изразио *Петар I Петровић Његош* 1813. године: „*Мишројолији је природни Црногорац, како су и први мишројолији били и не може у Црну Гору биши мишројолији сиранац, нако родни Црногорац из првијех црногорскијех фамилија*”⁸.

Треба рећи да је Црногорска православна црква у испољавању својега религиозног карактера имала је специфичности у односу на друге црквене установе. „*То не бјеше вјера њослушности, њонизности, самозашаје и неоптиорности, или очекивања њуђе њомоћи, неџо вјера без иједног знака њасивности. То је вјера која је васишавала у најорима и борби, одважносисти, мужаштвиу и самоодбрани – вјера уздања, испрајности и мучеништва, вјера која њодиге дух и чини живој вишешким*”⁹. Заправо, те одлике представљале су моралну вертикалу и врлине црногорских митрополита у историји. Због таквих способности и понашања они су код црногорског народа завријеђивали легитимитет и подршку и посједовали јак кредибилитет. Митрополит аутокефалне Црногорске православне цркве 1784. године постаје Петар Први Петровић Његош. Као и архипастити црногорски прије њега, он је био изабран за свјетовног и духовног корифеја Црне Горе сувереном одлуком Општецрногорског збора.

Петар Први Петровић Његош је носио бијелу њанкамилавку, за коју француски маршал *Мармон* каже „*да је највише одликовање у њправославној цркви*”¹⁰. Она је симболизовала аутокефалан статус црногорског митрополита Петра Првог Петровића Његоша. Носио ју је и његов наследник *Петар Друџи Петровић Његош* (владика *Раде*).

Петар Први се у својој дугогодишњој владавини афирмисао као политичар снажног формата, успјешан дипломата, законодавац и реформатор, способан војсковођа и поштовани архипасир. Петар Први Петровић Његош рођен је 1. априла 1749. године. Умро је 31. октобра 1830. године. Теократски владар Црне Горе био је четрдесетшест година. Сахрањен је у Цетињском манастиру, ђе се и данас налази његов ђивот. Својим заслугама још за живота завриједио је признање Светог владике. Канонизован је за светитеља Црногорске православне цркве 1834. године. Познат је као Свети Петар Цетињски. Слави се на Лучиндан 31. октобра.

Петар Први је тестаментом за наследника на престолу државе и цркве одредио синовца *Рада Томова Петровића*. Он ће преузети управу у Црној

⁸ „Записи”, књ. XIX, св.1. 1938. стр. 37.

⁹ Р. Вешовић, *Теократиизам и његови одјеци у историји Црне Горе*, (Зборник „Цетиње и Црна Гора”), Цетиње, 1927, стр. 141.

¹⁰ Видјети: Маршал Мармон, *Мемоари*, Сплит, 1984.

Гори крајем 1830. године. Умро је 1851. године. Хиротонија Петра Другог Петровића Његоша у Петрограду 1833. године представља изузетно важан догађај посебно у историји Црногорске православне цркве. Он је био први црногорски митрополит завладичен у Русији. С једне стране, Двор Царске Русије се тада однио према Петру Другом као према суверену једне самосталне државе, што је представљало значајан искорак и допринос у правцу афирмације субјективитета Црне Горе у ондашњим међународним односима. С друге стране, Свети Синод Руске православне цркве потврдио је чињеницу да је он митрополит аутокефалне Црногорске православне цркве. Петар Други се налазио на челу теократске Црне Горе до своје смрти 1851. године. Његовим одласком с престола Црне Горе дефинитивно нестаје теократски облик владавине.

Данило Пејровић Његош је 1852. године преузео свјетовну власт у Црној Гори. Коначно је Црна Гора постала секуларна држава. Теократија је већ припадала прошлости. Црна Гора је 21. III 1852. године проглашена Књажевином (Кнежевином). Први црногорски књаз (кнез) био је Данило Петровић Његош.

У Књажевини и Краљевини Црној Гори законским актима православна вјера била је установљена као „државна вјера” или „владајућа вјера”, а остале признате вјероисповијести имале су слободу и самосталност у вршењу права које им је правним нормама омогућила суверена државна власт. Црна Гора је у доба књаза Данила Петровића по свом уређењу била секуларна држава, у којој се државна власт раздвојена од црквене. Међутим, та слобода и самосталност цркве у односу на државу није била неограничена. Напротив, Црногорска православна црква, која је од раније канонски остварила аутокефалност, била је у доба књаза Данила и књаза/ краља Николе, *scripto jure* везана за државну власт и по многим питањима од ње зависна. Свјетовна власт није, дакле, жељала себе лишити утицаја, уплива и права интервенције у погледу статуса и дјелатности Црногорске православне цркве. Органи државне власти Књажевине Црне Горе били су супремативни у односу на црквену власт. Другим ријечима, Црногорска православна црква била је слободна и самостална у оквирима своје надлежности, али у погледу многих питања она је била чврсто везана за државу и зависна од ње. То је било регулисано актима и нормама позитивног права (Уставом и Законима), као и унутрашњим канонским прописима цркве. Први црногорски митрополит последије успостављања посебне свјетовне државне власти у кнежевини Црној Гори био је Далматинац *Никанор Ивановић* (1852-1860). У ствари, први странац на црногорској митрополитској столици био је Никанор Ивановић. Након доста проблема, изваћац Никанор Ивановић хиротонисан је у Русији 1858. године и постао је митрополит Црногорске православне цркве.

Основана је сумња да је митрополић Никанор Ивановић учествовао је у завјери против књаза Данила Пејровића Његоша. Одибрао је зајажену улогу у усјелом ашениашу на њега у Кошору 1860. године. Није био у

сироводу црногорског владара од Кошора до Цешиња, ниши на његовом погребу. Никанор Ивановић је одлуком књаза Николе и великог војводе Мирка Петровића 1860. године преселио бивши митрополиј Црногорске православне цркве. Најустојио је тада Црну Гору.

На основу тестаментa књаза Данила, године 1860. Господар Црне Горе постао је књаз Никола I Петровић Његош. „Последњи црногорски господар из куће Петровић Његош, Никола I (1841- 1921) селио је дуго на кормилу своје земље. Црногорска историја друге половине XIX вијека и прве двије деценије XX вијека сва је у знаку његове личности, највише као књаза (1860-1910) и пошто као краља (1910-1918). Никола I је био најважнији усмјеравајући чинилац, персонификација Црне Горе, њен идеолог, неформални вођа и самодржац у најбурнијем и истовремено најдраматичнијем времену њеног развоја. Уз сав уред који је уживала под његовим руководством, уз све симболике које је створила у међународној јавности, посебно међу балканским народима, за све побједи које је извојевала на многим ратима у бојевима с Турцима, он, њен доминус, имао је и то несрећу да доживи њен трагичан крај, којему је, додуше, на посредан начин и сам кумовао. Иако фактички насилно дестронизован силом факторима 1918. године, по законима своје земље, Никола I је остао суверен Црне Горе до своје смрти 1921. године. Умро је у Кан Анжибу на југу Француске, а сахрањен у Сан Рему у Италији”.¹¹

Релевантно је за поменуто тему навести и следеће: „Кад је Књаз Никола ступио на пријестол, нашао је изражјену столицу Цешињске митрополије – Митрополиј Никанор Ивановић најустојио је био своју епархију и Црну Гору. На изражјену столицу Митрополије Књаз именује тадашњег архимандрита Цешињског манастира Илариона Рођановића, који одмах иза тога крене у Пејроград, где га пејроградски митрополиј Исидор, 30. маја 1863. године, посветио за Епископа, а 28 јуна исте године повратио се у домовину и преузме управу своје епархије”.¹² Такође, битно је навести, у овом контексту и запажење Бајзе Јожефа о Црној Гори и њеној цркви: „Конечно је Берлинским конгресом (1878) призната независност ове мале земље. Године 1880. Константинопољски патријарх признао је аутокефалност Црногорске цркве. Године 1883. Суламан је са великим поштовањем дочекао у главном граду краља Николу који је 1886. закључио Конкордант с Ватиканом на основу којег је поново успостављена католичка Архиепископија у Бару”.¹³

¹¹ Др Драгоје Живковић, *Политички претходници краља Николе*, Цетиње, 1989.

¹² *Педесет година на престолу Црне Горе 1860–1910, Његовом Величанству Краљу Николи I Митрополитском Савјету*, Цетиње, штампано у К. Ц. Државној штампарији, 1910, стр. 94-95.

¹³ Др Бајза Јожеф, *Црногорско питање*, Подгорица, 2001, стр. 35.

Митрополит Иларион Рогановић био је поглавар Црногорске православне цркве до 1882. године

На Цетињу је 8. IX 1878. године рукоположен од стране митрополита Илариона Рогановића и епископа *Герасима Пејрановића – Висарион Љубиша*. Он је био црногорски митрополит од 1882. до 1884. године.

Митрофан Бан (1841-1920) долази на чело аутокефалне Црногорске православне цркве 27. маја 1884. године одлуком књаза Николе I Петровића Његоша. Нову дужност архимандрит Митрофан Бан преузео је 12. августа 1884. године. У исто вријеме, задржао је управу Захумско-рашке епархије Црногорске православне цркве. По жељи књаза Николе, архимандрит Митрофан 20. марта 1885. године отишао је за Петроград да тамо буде хиротонисан за епископа Црногорске православне цркве. „*Посвећење је извршено у Исаклијевској цркви 6. априла 1855. године од стране петроградског митрополита Исидора и других чланова Св. Синода и мнозобројног свештенства, а у присуству самога Императора Александра III и чланова руског Царског Дома*”.¹⁴ За митрополита црногорског Митрофан Бан је назван 27. октобра 1885. године када је књаз Никола славио јубилеј – двадесетпетогодишњицу своје владавине. На томе мјесту он се налазио све до своје смрти 1920. године, када је Црногорска православна црква неканонски, противуствано и незаконито укинута.

У независној и међународно признатој Црној Гори, живјела је Црногорска православна црква на основу властитих легислативних аката, уредби, општих правила православног црквеног права и старих обичаја. У том погледу од фундаменталне важности је поменути: Устав Светога синода у Књажевини Црној Гори (1903); Устав православних консисторија у Књажевини Црној Гори (1904); Закон о парохијском свјештенству (1909). Статус Црногорске православне цркве регулисан је и „Уставом за Књажевину Црну Гору” донешеном на Никољдан 1905. године.

„Устав Светог Синода за Књажевину Црну Гору” од 1903. године је био императивног карактера. У њему је прецизно нормирана аутокефалност Црногорске православне цркве, њено устројство, њен дјелокруг, састав, унутрашњи послови, спољашњи послови.

У „Уставу за Књажевину Црну Гору” 1905. године било је нормирано у члану 40 сљедеће: „*Државна вјера је у Црној Гори источно православна. Црногорска је црква аутокефална. Она не зависи ни од које стране Цркве, али одржава јединство у догмама с источно православном Васељенском црквом. Све остале признаје вјероисповијесни слободне су у Црној Гори*”.¹⁵

¹⁴ Наведено дјело, стр. 100.

¹⁵ *Устав за Књажевину Црну Гору од 1905*, II издање, Цетиње, К. Ц. државна штампарија, 1907, стр. 12.

Након окупације и анексије Црне Горе извршене 1918. године, спроведен је поступак противправног, неканонског укидања аутокефалне Црногорске православне цркве, који је трајао од краја 1918. до 1922. године.

Све сјоразуме и одлуке доијетје у ѿравцу сѿварања „Уједињене Српске ѿправославне цркве Краљевсѿва СХС”, како је ѿо називано од сѿране ондашњих клерикалних и ѿолийчких власѿи, и укидања ауѿокефалне Црногорске ѿправославне цркве и др. ѿоѿврдио је и санкционисао с ѿозиција хегемоније државне власѿи реѿенѿ Александар Карађорђевић Декретѿом од 17 (30) јуна 1920. ѿодине.¹⁶

Тим акѿиом извршено је бесѿравно укидање самосѿалне Црногорске ѿправославне цркве.

Међутим, прије неколико година, обновљена је аутокефална Црногорска православна црква. На Лучиндан 31. октобра 1993. године на Црногорском сабору под отвореним небом, на Цетињу, испред Дворца краља Николе I Петровића Његоша, у духу традиције, Црногорци су обновили Црногорску православну цркву.¹⁷

¹⁶ Декрет регента Александра Карађорђевића, којим су потврђене одлуке друге Конференције православних епископа у Краљевини СХС од 26. IV 1919. године, а којим је, уз остало, укинута аутокефална Црногорска православна црква и проглашено стварање Уједињене Српске православне цркве Краљевства СХС, од 1 (30) јуна 1920. објављен је у Службеном листу „Уједињене Српске православне цркве” београдском „Гласнику”, бр. 1, год. И од 1 (14) јула 1920. год.

¹⁷ Тада је за поглавара обновљене Црногорске православне цркве изабран архимандрит Антоније Абрамовић. Послије његове смрти јануара 1997. године за поглавара аутокефалне ЦПЦ изабран је епископ Михаило Дедечић. У овом контексту треба рећи и то да је цариградски патријарх историјски и савремено у православном свијету само *primus inter pares* (први међу једнакима). Његова титула је знак почаста, а не симбол власти, моћи, хегемоније и доминације над другима. Цариградски патријарх, како у прошлости тако и у садашњости, није имао и нема никакву власт или надлежност над Црногорском православном црквом, њеним поглаварем и клером, од када је она постала *de facto* и *de jure* аутокефална. Хоћу да кажем и то да, консеквентно тој повијесној чињеници, ни садашњи поглавар Црногорске православне цркве господин Михаило није потчињен васељенском патријарху Вартоломеју I, као ни руском, српском или пак било којем другом патријарху, зато што се Црногорска православна црква налази изван њихове јурисдикције и домања. Елем, Митрополити Црногорске православне цркве никада у прошлости и садашњости нијесу били под управом и заповијести Цариградске патријаршије. Такав независан статус Црногорска православна црква и њени поглавари имали су и у односу на друге помјесне цркве. Са њима је Црногорска православна црква градила и његовала односе на принципима равноправности и узајамног поштовања. Чињеница је да су аутокефалност Црногорске православне цркве своједобно признале и Цариградска патријаршија и друге помјесне православне цркве.

ОСВРТ НА ЧИН АНЕКСИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ 1918. ГОДИНЕ,
НА НЕКЕ ПОСТУПКЕ КРАЉА НИКОЛЕ И ЦРНОГОРСКЕ ВЛАДЕ У
ЕГЗИЛУ ДО 1921. ГОДИНЕ, КАО И НА СТАЊЕ У ЦРНОЈ ГОРИ
У ТО ВРИЈЕМЕ

Краљ Никола I Петровић Његош, суверен, владар Црне Горе, врховни командант црногорске војске, успјешни дипломата, реформатор и модернизатор црногорске државе, њен вишедеценијски симбол и персонификација, био је прогнан из Црне Горе, а потом и насилно свгнут с пријестола земље, изневјерен и издан од бројних својих најужих сарадника, војсковођа, генерала и других официра, премијера и министара својих влада, посланика и других политичара, црквених великодостојника, чиновника... Од разочарења, туге и бола, невјерства и издајства сломљен и скрхан Краљ Никола је пресвиснуо за Црном Гором у туђини, далеко од своје напаћене домовине. Умро је као прогнаник, у сиромаштини, у Кап Антибу на југу Француске, 1. марта 1921. године.

Секретар Краља Николе, извањац *Милош Живковић*, у својој књизи „Пад Црне Горе” („Мјесто вијенца на гроб Краља од његовог бившег Секретара”) тврди да је био очевидац када је, приликом одласка у прогонство, Краљ Никола завапио: „*Ошворити се небеса, заштитити црни облаци, синити муње, удрити громови, иситити ситријеле по свуду Божијем, неправду ситрашну и нечувену, учињену једном Краљу и његовом Народу, и разбити, сажежити у прах и ијео заблуду, невјерство и издајство сирам једног немоћног ситарца ошављенога његовој немоћи и биједи*”.¹⁸

Док је Краљ Никола, као савезнички владар државе савезнице, био у прогонству, конфиниран и заточен на тлу Француске, док му је вољом српских и француских власти спријечен повратак у домовину, Србија је извршила инвазију, окупацију и анексију Црне Горе 1918. године. Краљ Никола супротстављао се субверзивним и деструктивним нападима на државно и национално достојанство Црне Горе и црногорског народа. Супротстављао се перманентној и агресивној милитарној, политичкој, дипломатској и пропагандој ујдурми, харанги и завјери против Црне Горе, коју је спроводила званична Србија, уз помоћ неких савезника, у првом реду Француске. Црногорска драма и трагедија, од стране српске политике и дипломатије, организовано и оркестрирано представљена је међународној јавности потпуно лажно. У фигуративном смислу речено, била су то Потемкинова села.

Српска Влада је континуирано радила на уништењу државног интегритета и међународног субјективитета Краљевине Црне Горе. Она је, у суштини, конципирала и организовала тзв. подгоричку скупштину крајем

¹⁸ Ове ријечи записане су у књизи Милоша Живковића *Пад Црне Горе*, Треће издање, Подгорица, 2000 године, стр. 193.

1918. године са циљем свргавања краља Николе с црногорског пријестола и насилне анексије Црне Горе Србији.

Одлуке тзв. Подгоричке скупштине од 26. новембра 1918. године, којима је Црна Гора престала да постоји, биле су, са становишта императивних норми црногорског Устава и националног законодавства, апсолутно ништаван акт, уз то потпуно супротан правилима и обичајима међународног права и морала, акт који је до краја погазио и обезвриједио начела слободе, правде, етике и истине. Одлуке тзв. Подгоричке скупштине су написане од стране српских власти и донијете по њиховом наређењу. Они који су их донијели и усвојили учињели су кривично дјело, за које је, према тада важећем Кривичном закону Црне Горе, била предвиђена најтежа казна – смртна казна (члан 87 тадашњег Кривичног Законика Црне Горе).

Министар у црногорским емигрантским владама Никола (Нико) Хајдуковић описује, у својим мемоарима, реакцију Краља Николе у тренутку када је на његову адресу у прогонству стигао примјерак резолуције тзв. Подгоричке скупштине. Нико Хајдуковић пише да је тада Краљ Никола позвао чланове Владе и да је министру др Перу Шоћу дао да прочита текст резолуције. Нико Хајдуковић наводи да је тада као активни министар био очевидац, непосредни свједок, кад им се Краљ Никола, коментаришући одлуке тзв. Подгоричке скупштине, обратио ријечима: „*Ејо, видиће ли шћо ради једна шачица Црноџораца! То су изроди, биједници, јадници и ѿшћилаћени издајници! Бога ми, једнога дана скујо ће они да йлаће шћо њихово издајсћиво шћо чине йрема својој груди земље*”.¹⁹

Краљ Никола је, из Нејиа код Париза, у прокламацији Црногорцима од 6. јануара 1919. године, из прогонства, истакао и ово: „*Мени у изгнансћиву йреосћиајао је мучан и ничим незаслужен задаћак да браним часћ и уљед Црне Горе од биједних синова земље наше, од којих неки бијаху уживали и моје йовјерење, а који се сћавише у службу званичне Србије, да за новац клеветјају и издају не само мене, неџо све шћо је најсвећије и најдраже сваком Црноџорцу... Кад је нейријашељ сломљен силним ударцима наших удружених савезника, најушћио нашу милу Црну Гору, окуйирала ју је, у име владе Србије, њена војска. Она је ушла не с гранчицом мира и брайске љубави неџо с намјером да сруши највеће добро сваког народа и државе – суверенисћей њен, и унишћи њено државно биће, које је шековина вјековних найора и кравих борби Црноџораца. Да би се йред свијешом, као Пилай, могла од овог боџомрског и у исћорији незайамћеног злочина йравдаћи и йрейурайи за на народ црноџорски она је фалсификовала вољу народну. Скуйила је шћакозвану Велику народну скуйшћину на један насилнички начин, чије одлуке немају никакве важносћи, јер Велика народна скуйшћина и не йосћоји као усћанова йо нашем усћаву, а камоли да је надлежна*

¹⁹ Никола Нико Хајдуковић, *Мемоари*, Подгорица 2000, стр. 443.

да рјешава о судбини Црне Горе! Па и овакав злочин извршен је њрејпадом, кукавички лишавајући од учешћа о рјешавању о судбини земље неколико хиљада мученика и хероја, који се још не бијаху враћили из ројства”²⁰

Подсјећања ради, тзв. Подгоричка скупштина из 1918. године није била ни народна, ни демократска, већ антинародна и антидемократска, нелегална и нелегитимна. Сачињавала су је физичка лица која нијесу имала статус посланика и која по онда важећем Уставу и законодавству Црне Горе нијесу имала право да одлучују о државно-правном статусу Црне Горе. Тзв. Подгоричка скупштина је под бајонетима и бомбама усвојила унапријед од стране српског двора Карађорђевића и Владе *Николе Пашића* написане одлуке које су Црној Гори намијениле смрт, одлуке које су представљале рушење уставног поретка, државног уређења Краљевине Црне Горе, које су означавале насилну анексију, присајединење Црне Горе Србији у условима њене окупације и терора над народом. Треба истаћи историјску чињеницу да је краљ Никола, у многим својим писмима, прокламацијама, протестима, апелима, представкама и итд., те у многим сусретима које је и у прогонству остваривао са страним државницима, војсковођама и дипломатама, увијек о тзв. Подгоричкој скупштини говорио да је она лажна и фалсификаторска, да је акт насилне анексије Црне Горе итд. Тзв. Подгоричка скупштина је била уперена против историјског, државног, етничког, културног и цивилизацијског бића и традиције Црне Горе.²¹

Српски Двор, фактички у рукама регента Александра Карађорђевића, и радикалска Влада са својим војним, политичким, дипломатским и другим инструментаријом, успјели су да исходују да Француска забрани повратак краља Николе у Црну Гору. Суштински, регент Александрар је био неславни унук који је забранио повратак у домовину својему славном ђеду краљу Николи. Црногорски суверен у прогонству никако није хтио да се помири са том чињеницом и уништењем независности Црне Горе. У том смислу је америчком пуковнику, новинару и публицисти *Стивену Бонсалу* изразио своје огорчење, али и намјере, жеље и наде, рекавши му и ово: *„Мој њокувниче, узнемирава ме чињеница да судбина моје земље и моја лична узрокује вашу забринутост. Дозволиће ми да кажем да не би ѡребало. Позајмиће ми овог вашег команданта као симбола америчке симпатије; обезбиједиће*

²⁰ „Глас Црногорца” бр. 62, од 15. јануара 1919. године.

²¹ О нелегалности и нелегитимности тзв. Подгоричке скупштине из 1918. године видјети и: „Црна Гора пред Конференцијом мира – меморандум од 5. марта 1919. који је од стране Владе Краљевине рне Горе предан Конференцији мира у Паризу”, Женева, 1919; Др Живојин М. Перић, *Црна Гора у југословенској федерацији*, Загреб, 1940, репринт издање, Подгорица, 1999; Др Димитрије-Димо Вујовић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, Титоград, 1962 и др Мијат Шуковић, *Подгоричка скупштина 1918*, Подгорица, 1999.

за мене толико дуго одбијане њасоше, који ће ми омогућиши да досијем до граница своје родне земље, коју Ваш командант ипак зна и ипак воли, и тада ће црногорско ипак нести као снијеж на Ловћену када јузо дуба. Ја сам у изнаништу и човјек под злобном забраном, али чим пређем границу моје родне Црне Горе војници мојега зета и мојега унука ће њобјећи а мени ће бити испод часћи да их зоним”.²²

Краљ Никола овдје мисли врло конкретно: на српске окупационе војнике својега зета Краља Петра Карађорђевића и унука регента Александра Карађорђевића.

У једном писму из прогонства краљ Никола је почетком 1919. године рекао и ово: „Нека Црногорци добро знаду да сам, док је дух у мени свудје и свакад њихов, цијелијем срцем, и да ћу се свакој одлуци њихове воље драговољно поклати, само једно не, ни сад ни икад: уништењу независности Црне Горе. На то, ни жив ни мртав, ипак нећу”.

Краљ Никола је у интервјуу којег је дао писцу и новинару Херберту Вијену језгровито описао терор, који је у то вријеме владао у Црној Гори, овим ријечима: „Из Црне Горе немам вијести, јер је српска окупациона војска успановила кордон кроз који не ипак иду ни ипак ни људе. Добијам извјештаје, који ми моји њовјереници доносе по цијену живоћа. Изгледа да тамо влада прави терор. Убијају се без суда људи, жене и деца, бомбе се бачају у куће мојих ипак а новац се ипак као вода да би се Црногорци одрекли заклетве. Сигурно све чули о моме смјешивању и о анексији Црне Горе. Али то је изгласала лажна Скупштина, коју су Срби назвали Великом скупштином – име које не ипак ни нашему Уставу. Нико ни скупштину није бирао, већ су је изабрале разбојничке чете у име Србије”.²³

Право Црне Горе на самоопредељење, 1918. године, сурово је повријеђено. Природно и легитимно право на самоодбрану Црна Гора је покушала да тада оствари, али објективно у томе није могла успјети, с обзиром на околности које су онда владале и чиниоце који су опредељивали и одлучили њену судбину. Краљ Никола и легални и легитимни представници Црне Горе у прогонству, као и црногорски устаници, герилци у земљи, храбро, достојно, херојски и витешки борили су се за право, част и слободу Црне Горе. Међутим, та борба није донијела плодно резултат. Краљ Никола је у писму којег је 26. августа 1919. године упутио из Неја код Париза француском премијеру и председавајућем Версајске мировне конференције Жоржу Клемансоу истинито, поштено и правично, али, нажалост, уза-

²² Ове ријечи краља Николе објавио је Стивен Бонсал у књизи *Мали народи у Версају – ипак и молиоци* 1946. године. Ово је објављено и у фелтону у листу „Вијести”, Подгорица, од 12. II 2000, стр. 11.

²³ Овај интервју краља Николе интегрално је објавио др Шербо Растодер у својем дјелу *Скривана историја*, књига Прва, Бар, 1998, стр. 238- 239.

лудно, навео и ово: „Пишање Црне Горе није ишање династије, као што покушавају подметнути њени прошивници. Овдје се ради баш најпротив о великом принципу, чије иоштовање треба да буде веће, јер се ради о чувању мучно сачењеног права једне слабе земље и једног малог народа”.²⁴

Краљ Никола је надживио своју државу Црну Гору за три године. Умро је у прогонству, кад је већ било извршено окупационо и криминално уморство над Црном Гором. Тежи крај и већу несрећу није могао дочекати. Поводом његове смрти, син краља Николе, пријестолонаследник Данило упутио је народу и војсци прокламацију. У њој је, уз остало, истакнуто и ово: „Његово величанство Краљ није искушио свој велики дух у слободној Црној Гори, у средини својега љубљеног народа, што је био заслужио као велики муж и владар, који се је цијелога вијека борио за слободу, а противу зрube силе и шираније. Он је умро с црногорским вијенцем мученика; брижан и очајан за Час, Право и Слободу Црногорског народа. Он се је, благодарећи неправдама и зрубом насиља оних за које се несебично, добровољно и херојски жртвовао; преселио у вјечност у шупљини, далеко од драге нам Црне Горе: али и при поштом издасјау он је чврсто придржио на својем срцу зруду земље црногорске са Царева Лаза, коју је он увијек са собом носио као симбол мука, херојства и славе наше и коју ће са собом у зроб понијети. Он је умро у посљедњем часу мислећи на Вас с ријечима: „Нека Бог благослови и омогне моје несрећне Црногорце”.²⁵

Поводом смрти црногорског Краља у прогонству „Глас Црногорца” је, у истом броју, на насловној страни објавио некролог у којему наводи и ово: „Умро је Краљ! Слава ти, њежни оче! Слава ти, поносу Црне Горе! Слава ти, Велики и милостиви Краљу! Слава ти, Господару! Слава ти, Мучениче! А Црна Гора? Шта ће бити с њоме!? Умире ли и она! Хоће ли и она бити с њиме покојана! Хоће ли се Великом Краљу дајти оно признање, које он није никада тражио и које му његови највјернији нијесу никад признали? Хоће ли му се дајти признање, које му је дао Београд у прокламацији одборничке „скупштинине” од новембра 1918. по коме је Црна Гора почела и престала са Краљем Николом? Хоће ли му се признајти да је он био Црна Гора? На нама је да то не признамо! Црна Гора живјела је и прије њега и живјеће и послје њега! А његове мученичке кости, ако би другаче било, преврнуће се у зробу!”²⁶

²⁴ То писмо је интегрално објављено у емигрантском „Гласу Црногорца” и у књигама под насловом *Цјелокућна дјела Николе I Петровића Његоша*, VI, Цетиње, 1969, стр. 399-405, и *Никола I Петровић Његош – Политички списи*, Цетиње/Титоград, 1989, стр. од 489 до 495.

²⁵ „Глас Црногорца”, бр. 91 од 3. марта 1921. године.

²⁶ Исто.

Краљевина Црна Гора је 1918. године пала под окупациону власт Краљевине Србије, која је, потом, извршила њену насилну анексију. Кад су црногорска држава и њена слобода укинуте и отете, све црногорске светиње, народне вриједности и тековине биле на удару: дивљачки, вандалским и монголским методима, се према њима поступало: скрнављене су, вријеђане, понижаване и уништаване. Уз остало, тада је било забрањено и ношење црногорске капе. Српски војници, жандарми и црногорски ренегат-јањичари скидали су са глава људи црногорске капе и стављали их на главе свиња (раскапљивали су, дакле, људе и њиховим капама закапљивали свиње). Ни стара црногорска застава није поштеђена. Црногорски барјак са двоглавим орлом домаћи изроди у служби српске окупационе власти су скинули са Цетињског Двора и брутално, огавно га оскрnavили. Дакле, кад је Црна Гора 1918. године присаједињена Србији, црногорска застава није поштеђена, него је скинута са Двора на Цетињу, згажена, бачена у прашину, у блато и потом људским урином и изметом упрљана на мјесту где је био монограм краља Николе, т. ј. на мјесту где су иницијали црногорског суверена били извезени. То је окупационом српском генералу *Дражућину Милутиновићу*, команданту Јадранских трупа, рекао и црногорски капетан са Чева, познати патриота и устаник *Буро Драшковић*, саопштивши му да су то урадили црногорски изроди. Генерал Драгутин Милутиновић је то навео у својој мемоарској грађи.²⁷

Укратко речено: Црногорску заставу поштвала је Отоманска империја, са којом је Црна Гора вјековима била у ратном конфликту. Турци никада нијесу скрnavили црногорску заставу, иако се радило о барјаку непријатеља. Црногорску заставу је у вријеме окупације 1916-1918 године, Аустро-Угарска из ројалистичког пијетета и обзира оставила недирнуту. Кад је 1941. године Италија окупирала Црну Гору испоштвала је црногорску заставу. Иако је била окупатор, није јој пало на ум да вријеђа, скрnavи или понижава црногорски државни и национални барјак. Кад је италијанска окупација Црне Горе у другом свјетском рату, замијењена њемачком, такође црногорска застава није скрnavљена. Елем, једино је црногорска застава страдала 1918. године.

Јован С. Пламенац у писму „Тиче се моје изгорјеле куће”, којег је из Београда 4. априла 1941. године упутио Јагошу Драшковићу наводи, поред осталог и следеће: „...А већ и да не говоримо о убијствима у масама разоружаних и невиних људи, старца и жена, мајака и дјеце, које почини србијанска солдатеска широм Црне Горе, под командом жалосних србијанских официра. Колико је само невиних и часних и национално патриотских Црногораца испустило

²⁷ Видјети о томе: *Забљешке генерала Дражућина Милутиновића*, Архив САНУ 11441/ 11443, 1-8; и Др Радослав Ротковић, *Црна Гора и Душаново царство*, Цетиње, 1997, стр. 20-21 и *Велика Завјера прошив Црне Горе*, Подгорица, 2001, стр. 46.

своје душе у затворима, последије ужасних мучења. Да не помињемо претходно ломљење ногу и руку и ребара и одвајање бубрега, вађење очију и кидање ушију, још прије него што би несрећне жртве издахнуле. Живим људима је кожа дрта с леђа и са трбуха, па им онда со мећана под кожу, да би тако издахнули у најстрашњим мукама. Нећемо говорити о изругивањима свију светиња Црне Горе”, пише Пламенац наводећи и ово: „Тако је поступано на примјер било са Св. Петром Цетињским и Св. Василијом Острошким. Сјетимо се оних чуда у Никшићу... Сва ова зла и све ове обијести и ове звјерске злочине чинили су србијански војници и жандарми по наређењу својих старјешина. Србијански војници уз остала насиља и злочине вршили остала и слична недјела и над самим Црногоркама: на пр., отсијецали су им прсте с руку да би им што прије прстење одузели. Или су им пак под рашом (сукњом) метали мачку до голог тијела, па онда вежи и сашиј сукњу. Мачку би тукли, или боли иглама, да би мачка, у својој помами, угризала и чупала голо тијело несрећним жртвама, а насилни блуд био је стално на дневном реду”.

Предсједник црногорске Владе у прогонству Јован Симонов Пламенац је у једном писму навео, описујући намјере српских војних и цивилних власти, и ово: „*Да се нијесу ѿадашње савезничке власџи великих сила умијешале, хијјеле су окујайторске власџи сџалиџи мошџи Свеџоџ Василија Осџрошкоџ и Свеџоџ Пеџра Цеџињскоџ, онако као иџо је Синан џаша сџалио на Врачару осџаџке Свеџоџ Саве Немаџића. Проџрам је био да се џоруши све иџо је народу свеџо. Порушили су сџоменик џобједнику Граховске биџке, великом војводи Мирку Пеџровићу, само ради џоџа иџо је био оџац краља Николе*”.²⁸

Јован Симонов Пламенац је, након повратка из емиграције и предаје Београду, у једном листу написао и ово: „*У 1918 и 1919. џодини Црна Гора је била сведена на џробље. Заџаљено је хиљаде кућа и џобијено на хиљаде Црноџораца... Жене, џеца и немоћни сџарци баџани су живи у ваџру: Дјеца коју су баџали са џрозора џадала су на бајонетџе који су их сџремни чекали. Несрећницима који су давали знаке живоџа, кидане су уши, језик и нос... Жене су силоване; џа су везивали су им исџод сукње мачке које су, џодивља-ле збоџ удараца иџџаџом, кидале иџџјела ових несрећница. Формиране су банде које су као Хуни џусџошле обласџи једну за друџом џљачкајући сирџињу црноџорску, скрнавџи џробове џредака, вукући и џрљајући џо блаџу косџи Св. Василија Осџрошкоџ и Св. Пеџра Цеџињскоџ само заџо иџо су били свечеве црноџорски*”,²⁹ наводи Пламенац.

²⁸ Ове Пламенчеве ријечи објавио је и др Шербо Растодер у предговору првог тома своје књиге *Скривана сџрана исџорије*, Бар, 1997, стр. 24.

²⁹ Јован С. Пламенац, београдски лист „Балкан” од 12. новембра 1925. године. Ове Пламенчеве ријечи биљежи и мађарски научник Бајза Јожеф у свом дјелу *Црноџорско џиџање*, Подгорица, 2001, стр. 47. О злочинима над црногорским наро-

По извршеној српској окупацији и анексији Црне Горе 1918. године, одлучено је да нема Црне Горе и Црногораца. На тзв „Подгоричкој скупштини” су њени делегати предлагали да се сруши Цетињски манастир, да се из њега избаци и јавно спали ћивот Светог Петра Цетињског; на тој „скупштини” укинута су црногорска независност и слобода, свргнута је насилно династија Петровић Његош и краљ Никола с пријестола Црне Горе, отета, конфискована им је имовина, да би потом славна црногорска застава била скинута са цетињског Двора, згажена и људским урином изметом упрљана на мјесту где је био извезен монограм црногорског суверена краља Николе. Под владавином Карађорђевића у Црној Гори, од 1918. до 1941. године, над црногорским народом и грађанима Црне Горе органи власти почињели су бројне злочине. Вршена су масовна хапшења, политичка убиства и терор над народом. Црногорски официри су осамарени вођени кроз вароши, спаљиване су мајке с ћецом, сахрањени Црногорци су ексхумирани да би мртви од стране војске и жандармерије били стријељани, док је забрана сахрањивања на гробљима погинулих црногорских устаника била масовна појава. Црногорски грађани су морени грађу, а свјештеницима црногорским било је забрањено да врше вјерску службу и да причешћују народ ако не положије заклетву краљу *Петру Карађорђевићу*. Инвалидима и ратним удовицама нијесу признаване пензије и инвалиднине, или су им одузимане, ако нијесу положије заклетву краљу Србије. Црна Гора је била претворена у крв и пепео, згаришта и гробља. Забрањено је било ношење црногорске капе и народне ношње, порушени су бројни истроријски и културни споменици, попут обелиска великом војводи *Мирку Петровићу*, оцу краља Николе, срушена је Његошева капела на Ловћену, везивана је стока за Дворац краља Николе на Цетињу и бачане су бомбе на тај дворцац, посјећен је стари историјски бријест испред Биљарде на Цетињу, скинуто је с Цетињског манастира старо звоно *Ивана Црнојевића* и претопљено да би од њега биле месингане кваке за виле богаташа, нелегитимно и незаконито је укинута аутокефална Црногорска православна црква у поступку који је трајао од 1918. до 1922. године.

ОСВРТ НА ПОСТУПАК УКИДАЊА ЦРНОГОРСKE ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ 1918-1922

Независна и међународно призната Краљевина Црна Гора је 1918. године окупирана и анексирана од стране Србије. Супротно међународном праву, уговорима, обичајним правним правилима и моралу, као и нормама цр-

дом видјети и: *Неколико слика из крвавог албума Карађорђевића*, Рим, 1921. и *Улога Француске у насилној анексији Црне Горе*, Рим, 1921.

ногорског Устава и закона, тада је престала да постоји самостална држава Црна Гора. Након тога, поред осталог, владајући кругови Краљевства СХС приступили су и реализацији пројекта успостављања Српске патријаршије. Тада је и покренут поступак укидања аутокефалне Црногорске православне цркве. Он је спроведен без легитимитета, на начин супротан нормама Устава Црне Горе (1905), тада још увијек формално-правно пуноважног, те Устава Светога синода Црногорске православне цркве (1903), који је у то вријеме, такође, био на снази.

У вријеме окупације Црне Горе, мјесец дана након одржавања тзв. подгоричке скупштине, састао се и одлучивао о питањима о којима није био надлежан, у одсуству легитимизма и легализма, Свети синод Црногорске православне цркве. На ванредној сједници Светог синода Црногорске православне цркве, одржаној 16/29. децембра 1918. године у крњем саставу (од осам чланова били су присутни, вијећали и одлучивали четворица) донијето је Рјешење, којег су потписали митрополит *Митрофан Бан*, епископи *Кирил Митровић* и *Гаврило Дожић* и секретар Синода *Њакон Иво Калуђеровић*. У том Рјешењу, које је достављено Предсједнику Владе Краљевства СХС *Стијану Пројићу* и српском митрополиту *Димитрију Павловићу*, вели се и ово: „*Пошто је Велика народна скућина српског народа у Црној Гори одржана у Подгорици дана 13. новембра 1918. године донијела одлуку да се независна Црна Гора уједини с Краљевином Србијом, што и Св. Синод налази цијелиходним и ојравданим да се и св. аутокефална црква у Црној Гори уједини с независном Православном црквом у Краљевини Србији а заједно с овом с цијелом с в. Српско-православном црквом у новој држави Срба, Хрватца и Словенаца*”.³⁰

По својој природи и карактеру ово Рјешење је, према слову црногорског мјеродавног позитивног државног права и онда важећег црквеног законо-

³⁰ Др Гаврило Дожић, један од твораца и потписника тог рјешења, био је један од главних учесника тзв. Подгоричке скупштине 1918. године (чак је и претендовао да буде њен предсједник), а њене одлуке је као шеф делегације одио у Београд и предао их регенту Александру Карађорђевићу. По политичком увјерењу Гаврило Дожић је био је за анексију Црне Горе Србији и противник краља Николе, присталица радикала и династије Карађорђевић. Њакон Иво Калуђеровић је дијелио Дожићеве политичке ставове и био је члан Радикалне странке Николе Пашића. За Кирила Митровића није нам познато каква је субјективна политичка увјерења имао у то доба, али је објективно у тим околностима наступао опортунистички и прилагоднио се одлукама владајућих политичких структура, давши сагласност, вољно или изнуђено, да се укине Црногорска православна црква. Митрофан Бан је био анексиониста, из увјерења или под принудом остаје, ипак, дилема. У сваком случају, поменуто рјешење је производ политичких околности у којима је донијето, а које су детерминистане притисцима, уцјенама или принудом над појединцима и заједницом.

давства у Краљевини Црној Гори, било апсолутно ништаван правни акт, дакле, акт који није могао да производи никаква правна дјејства и посленице, акт који се сматра са становишта права да није ни донијет, акт без могућности његове конвалидације, односно, накнадног оснажења или акт који протеклом времена не може постати важећи, јер од почетка није ваљан. Ово Рјешење било је супротно тада важећем уставу Св. Синода Црногорске цркве (донијетог још 1903), као и другим сакралним легислативним прописима и обичајном праву, на основу чега је живјела Црногорска православна црква. Ово Рјешење није имало никаквог ослонаца ни у највишем правно-политичком акту суверене црногорске државе – у Уставу Књажевине/Краљевине Црне Горе (донијетог 1905. године). Ово Рјешење је чин самовоље његових твораца и потписника, а могуће је и акт који је изнуђен, односно, можда је донијет под принудом, пријетњом или преваром, с обзиром на стање које је онда владало у Црној Гори. За доношење и усвајање овог Рјешења није ни тражено, ни добијено одобрење Владара Црне Горе – краља Николе, легалног и легитимног суверена црногорске државе који се још од почетка 1916. године налазио у изгнанству. Доносиоци и потписници тог Рјешења флагрантно су прекршили и члан 13 Устава Светог Синода црногорске православне цркве, односно, изневјерили су заклетву вјерности Владару коју су морали положити у вријеме ступања на дужност. Дакле, заклетву да ће црногорском Владару „*сваџда вјерни биџи*” самовољно су адактирали и поништили тим својим поступком. Притом, прекршили су у начело савјесности, које их је обавезивало да поступе другачије од онога што су учињели. Треба констатовати очигледну чињеницу да у Уставу Светог синода Црногорске православе цркве нема нигдје помена о могућности да се аутокефална Црногорска православна црква уједињује са неком другом црквом, или да јој се припаја, па тиме ни са Српском православном црквом. У том уставу нема нигдје помена ни о могућности самоукидања Црногорске православне цркве. Тим Рјешењем флагрантно је повријеђен и члан 22 Устава Светог Синода, у којему се, у ставу 2, каже: „*Одлуке Светога Синода о сјољашњим ѿсловима да ѿосџану извршине и за свакога обавезне ѿошребно им је врховно Књажевско одбрење*”. То ће експлицитно рећи чак и да је постојала канонско-правна могућност за промјену статуса Црногорске православне цркве, за њено, рецимо, уједињење или припајање некој другој цркви, а такве могућности према цитираним прописима није било, ништа није могло бити у томе правцу учињено, а да би било пуноважно, без пристанка, одобрења и сагласности Владара Црне Горе, т. ј. у то доба краља Николе, а то никада није ни затражено, ни добијено. То је Рјешење било без легитимитета и легалитета, правно ништаван акт и у погледу форме и садржине. Оно пошто је донијето у одсуству права, савјесности и законитости није могло произвести никакво релевантно правно дјејство, нити засновати права и обавезе. У члану 5 Устава Светог Синода Црногорске православне цркве (1903) се каже: „*Свети Синод у вршењу ѿо-*

слова своје надлежности има право, да његову Црквену Власти ишћиши Државна Власти, и према томе, чим би се ојазило, да су права црквене Власти била повријеђена, Државне су Власти дужне иружиши јој законити зашћиши”. А у државном Уставу Црне Горе из 1905. године у члану 6 вели се ово: „Књаз Госјодар зашћишиник је свијех иризнаицијех вјероисјовијестии у Црној Гори”. То је значило у реалности да је књаз/краљ Никола, по државном уставу, као апсолутни владар био заштитник и Црногорске православне цркве, којој је у то вријеме припадало у вјерском смислу православном становништву Црне Горе. Он је штитио права Црногорске православне цркве све док је то реално било могуће, односно, све док Црна Гора није доживјела слом и била војнички подјармљена и анексирана. Будући да се од 1916. па све до своје смрти 1921. године краљ Никола налазио у прогонству, њему је објективно било онемогућено да на територији своје државе врши своју уставну функцију и прерогативе сувереног владара. У вријеме егзила краља Николе и Црногорска влада као државни орган је дијелила његову судбину и, попут њега, није могла у материјалном смислу реално вршити власт у Црној Гори. Тако је, сплетом историјских околности, Црногорска православна црква изгубила свог чувара, заштитника или уставног браниоца-Књаз/ Краља и била је препуштена на милост и немилост београдском завојевачу од краја 1918. године, који је и предузео све неопходне радње да изврши њено укидање. Црногорску православну цркву од опасности нестанка или повреде њених права, од 1918. па до 1922. године, у ком периоду је трајао и завршен процес њеног укидања, није објективно могла заштитити државна власт Краљевине Црне Горе, будући да је фактички Црна Гора била жртва насилног аншлуса крајем 1918. године, спроведеног од стране Краљевине Србије, алијас Краљевства СХС. У Уставу Црне Горе из 1905. године, у члану 40, каже се и то да је: „Црногорска црква аутокефална”. А поменути Рјешењем одлучено је да више не буде аутокефална, и да је не буде. Одлучено је да нестане Црногорска православна црква, повредом цивилно-правних, канонско-правних, обичајних и моралних норми и регула. У члану 130 тог црногорског Устава предвиђа се: „Духовне власти свијех иризнаицијех вјероисјовијестии у Црној Гори сћоје иод надзором Министра иросвјетше и црквениох иослова”. У моменту доношења овог Рјешења, које значи акт укидања Црногорске православне цркве, његови потписници, као припадници „духовне власти” одметнули су се и отргнули или самовољно одвојили, од надзора Министра просвјете и црквених послова, који је постојао у свим црногорским Владама у периоду од 1916. до 1922. године, те који је имало уставну обавезу, дакле, *де леђе лаша* да врши надзор над црквеним властима у Црној Гори. У члану 135 државног Устава Црне Горе каже се и ово: „Преииска духовнијех власти ишћоочно-иравославне цркве са сћранијем црквеним властима, саборима и синодима, врши се са одобрењем Министра иросвјетше и црквених иослова”. Поставља се питање: јесу ли творци и потписници поменутог Рјешења,

и они који су га отпремили, послали политичким и клерикалним властима у Београду, тражили за то сагласност или одобрење од црногорског Министра просвјете и црквених послова и јесу ли га добили? Нити су то тражили, а нити су то одобрење добили! А по слову и духу онда важећег црногорског Устава то је морало бити учињено. Члан 137 ондашњег Устава Црне Горе је посве прецизан: „Службена њисма или наредбе духовнијех власџи, сабора и синода са сџране не може никаква духовна власџ обнародоваџи и извршиџи у Црној Гори без обобрења Минисџра ѡпросвјете и црквених ѡслова”. У стварности то се, ипак, догодило, јер је сила побиједила право, а неправда је тријумфовала над правдом. Тако је страна политичка и црквена власт извршавала и спровела своју вољу у погледу укинућа Црногорске православне цркве, а о томе није ни консултовала ресорног министра у Црногорској влади у егзилу. У овом контексту треба рећи да никада мериторни, надлежни или компетентни органи црногорске јавне власти нијесу донијели одлуку о отпугу Црногорске православне цркве од њене аутокефалности, нити је икада донешена правно ваљана одлука конститутивног карактера о уједињењу Црногорске православне цркве са Српском православном црквом.

Влада *Сџојана Проџића* сазвала је 18. (31) децембра 1918. године у Сремским Карловцима прву Конференцију православних епископа, под предсједништвом београдског архиепископа и митрополита Краљевине Србије *Димџирија Павловића*. На тој конференцији представник Владе др *Војислав Јаџић* саопштио је став официјелних државних власти према том питању. Са захтјевима које је изложио др Војислав Јаџић сагласила се Конференција православних епископа у Сремским Карловцима. На тој конференцији у Сремским Карловцима није учествовао црногорски митрополит Митрофан Бан. Био је одсутан „збоџ болесџи”.³¹ У одлуци донијетој на тој конференцији стоји да ће Црногорска православна црква „ѡрисџаџи на уједињење, која збоџ краџкоће времена и џеџких ѡрометџних ѡрилика није могла биџи засџуџљена на овом збору еџскоџа”. Али, на наредне двије Конференције православних епископа учествовао је Митрофан Бан. Друга конференција је одржана од 11/24. до 15/28. маја 1919. године у Београду и њоме је предсједавао црногорски митрополит Митрофан Бан. На тој конференцији изабран је провизорни одбор епископа који се звао „Средишњи архијерејски сабор” са сједиштем у Београду. За његовог предсједника је изабран Митрофан Бан. У Сремским Карловцима је од 20 новембра/3. децембра до 2/15. децембра 1919. године одржана трећа Конференција православних епископа која је потврдила одлуке које је већ био донио поменути „Средишњи архијерејски сабор” да се васпостави Српска патријаршија. На

³¹ О томе видјети. Прот. проф. Васо Ивошевић, *Мџтрополиџ Мџтрофан Бан*, „Гласник”, Службени лист Српске православне цркве, Београд, децембар, 1971, стр. 292.

овој конференцији није учествовао митрополит Краљевине Србије Димитрије Павловић, иако је добио уредан позив. Црногорски митрополит Митрофан Бан с образложењем „због болести” поднио је оставку на функцију председника „Средишњег архијерејског сабора”, а на његово мјесто постављен је српски митрополит Димитрије Павловић. Трећу конференцију православних епископа, након одржане XIII и XIV сједнице, Митрофан Бан је напустио, пошто је био тешко нарушеног здравља, и отишао је на Цетиње, гдје је и умро 17/30. септембра 1920. године. На четвртој Конференцији православних епископа Краљевства СХС, чији је рад започео 27. августа/9. септембра 1920. године није присуствовао Митрофан Бан. Због болести је остао на Цетињу. Убрзо иза тога, 12. септембра 1920. године „Свети архијерејски сабор” Краљевине СХС прогласио у Сремским Карловцима, уз присуство регента Александра Карађорђевића, чланова владе, представника војске и цивилних и црквених власти, одлуку о подизању, како је наведено, „*Уједињене Ауџокефалне Српске православне цркве на сѣуиѣн и ѿложасј Пашѣријаршије*”. У вријеме кад је та свечаност уприличена и одвијана у патријаршијској дворани у Сремским Карловцима, дакле, истога дана, у Митрополитској цркви на Цетињу, умјесто болесног Митрофана Бана, чин васпостављања Српске патријаршије учинио је јавним или обнародовао протојереј Иван Калуђеровић.³² То је у бити означавало епилог или финале поступка укидања Црногорске православне цркве.

Елем, са укидањем Црногорске православне цркве се сложио и архиепископ цетињски и митрополит црногорски Митрофан Бан, иако на то није имао право, како по Уставу Црне Горе тако и по прописима Црногорске православне цркве. Умјесто тога, био је обавезан да непоречиво, експлицитно каже „*Non possums*”. Убрзо послѣје укидања Црногорске цркве умро је 30. септембра 1920. године митрополит Митрофан Бан, који је сахрањен у Цетињском манастиру 4. октобра 1920. године. Али, ето, он се није успротивио укидању Црногорске православне цркве чији је поглавар био неколико деценија. Напротив, он је изразио жељу да се Црногорска православна црква прикључи Српској православној цркви. Митрополит Митрофан Бан се за то изјаснио „*иако ѿреѣходно нико није донио одлуку о оѣиѣусѣу Црногорске мѣтѣроѣлије од њене ауѣокефалности, ѣо јестѣ о њеном ѿреѣваранју у акефалности. Такав канонски оѣиѣусѣј је ѿражен и добијен за Далматинско – бококоѣторску еѣархију, као и за Босанско-херцеговачку, доѣиле ѿод ауѣѣро-уѣарском власцу, од Буковинско-далматинске мѣтѣроѣолије. Једна делеѣација је издејѣствовала одлуку румунскоѣ владара о ѣом оѣиѣусѣу, а друѣа од Цариѣрадске ѣашѣријарѣије о оѣиѣусѣу Македонске (Охрид-*

³² Видјети: *Гласник Српске православне ѣашѣријарѣије*, бр. 6, 1920, стр. 84 и 85.

ске) цркве. Чак ни реџенџ Александар, а ни „уједињитељска” Подџоричка скуџиџиџина (26. новембра 1918. џодине) џакову одлуку нијесу донијели”.³³

Пристанак Митрофана Бана и осталих потписника тог Рјешења да се укине Црногорска православна црква, без потребног овлашћења, без сагласности владара Црне Горе, краља Николе I Петровића Његоша и Светога синода Црногорске православне цркве, није имао никакво упориште у црногорском позитивном праву и императивним нормама црквеног устава. Тим чином Митрофан Бан поступио је супротно члану 16. Устава Светог синода Црногорске православне цркве, који не предвиђа надлежност митрополита да доноси такве одлуке.

У Уставу Светог синода Црногорске православне цркве нема нигдје помена о могућности да се укине Црногорска православна црква. Члан 21. Устава, који говори о спољашњим пословима, који спадају у надлежност Светога синода, дефинитивно искључује ту могућност. Стога је одлука Митрофана Бана и оних који су је прихватили и у дјело спровели, нелегална и нелегитимна, и као таква она није могла произвести и засновати никаква права и обавезе. С правног становишта ради се о апсолутно ништавном акту без могућности његове конвалидације – акту који је без дејства *ab inito* и *pro futuro*.

Мада је о томе већ дјелимично било ријечи, треба додати и сљедеће: Несумњиво битан корак у стварању Српске патријаршије представљала је Друга конференција православних епископа, која се састала у Београду 24. маја 1919. године. Њоме је председавао Митрофан Бан. На тој конференцији изабран је „Средисњи архијерејски сабор”, састављен од пет епископа, за чијег је председника изабран Митрофан Бан. Друга конференција православних епископа у Краљевству СХС донијела је 26. маја 1919. године одлуку да се изврши уједињење православних цркава у једну јединствену Српску православну цркву. Спровођење те одлуке у живот било је повјерено „Средишњем архијерејском сабору”, чији је мандат требало да траје до избора патријарха. „Средишњи архијерејски сабор”, као први посао извео је отпуст далматинских епархија од Буковинско-далматинске митрополије. Отпусну грамату тим епархијама 22. XI 1919. године дао је буковински митрополит *Владимир Реџиџа*. Она је предата делегацији која је тим поводом послата у Букурешт. Архијерејски Синод Карловачке митрополије, на темељу тог акта, 20. XII 1919. године примио је канонску везу своје цркве поменути епархије. „У истој доба џослаџа је једна деџуџација у Цариџрад, да од Цариџрадске џаџријаршије џраџи џомоџ о усџосџављању Срџске џаџријаршије и џрисаједињењу џој свих... црквених обласџи које су доџле биле џод врховном уџравом Цариџрадске џаџријаршије. Сџоразум између делеџаџа Краљевине СХС и делеџаџа Цариџрадске џаџријаршије џосџиџ-

³³ Др Павле Мијовић, *Њеџошеве џужне 'армоније'*, Цетиње, 1992, стр. 103-104; Др Павле Мијовић, *Цетиње као феникс*, Цетиње, 1997, стр. 156.

нуји је 18. III 1920. године, а одмах сјушрадан (19.3.1920) Архијерејски синод Васељенске патријаршије донио је одлуку да се усваја, одобрава и блажосиља уједињење свих православних црквених обласћи у једну православну цркву под именом Аутокефална уједињена православна црква Краљевине СХС, као и присаједињење њој свих епархија, које су по уговорима у Букурешћу 1913, Неју и Сен Жермену 1919. године, територијално пријале Краљевини СХС, а дошле су биле под врховном духовном власћу Цариградске патријаршије”.³⁴ О томе је Свети архијерејски синод Васељенске патријаршије у Цариграду 19. III 1920. године донио Одлуку бр. 2056, којом даје благослов на присаједињење Уједињеној Српској православној цркви епархија у Јужној Србији, Босни и Херцеговини. У тој Одлуци, уз остало, се каже: „У границама овог Уједињеног Краљевства Срба, Хрватиа и Словенаца ушле су и аутокефалне православне цркве, Карловачка и Црногорска, као и двије далматинске епархије, Задарска и Кошорска”. Васељенска патријаршија тим актом „признаје проглашено уједињење аутокефалних цркава Српске, Црногорске и Карловачке, као и двију далматинских епархија”.³⁵ Влада Краљевства СХС исплатила је Цариградској патријаршији за тај пристанак милион и пет стотина хиљада златних франака.

Све споразуме и одлуке донијете у правцу стварања Уједињене српске православне цркве Краљевства СХС потврдио је с позиције хегемоније државне власти, у име краља Срба, Хрвата и Словенаца, Петра I Карађорђевица, наслединик пријестола Александар Карађорђевић, Указом од 17. (30) јуна 1920. године. Регент Александар наредио је заступнику министра вјера и министру просвјете *Светозару Прибићевицу* да изврши овај указ. Тим указом потврђене су одлуке београдске Конференције православних епископа од 26. IV 1919. године, а тим актом укинута је и аутокефална Црногорска православна црква и прогласена Уједињена српска православна црква Краљевства СХС.

Проглашење Српске патријаршије обављено је у Сремским Карловцима 12. (25) септембра 1920. године. Убрзо потом састао се Архијерејски сабор Српске патријарсије 15. (28) септембра 1920. године, који је донио одлуку да се архиепископ београдски и митрополит Србије Димитрије Павловић прогласио *ipso jure* првим патријархом Српске патријаршије. У тој одлуци, поред осталог се каже: „Слично томе дошћујало се и код оснивања националних аутокефалних обласћи у свима православним државама. Тако су уздигнуће катедре на сћујањ аутокефалне архиепископије у пресћоним градовима: Аштини за цркву у Краљевини Грчкој, у Београду за цркву у Кра-

³⁴ Др Радослав Грујић, *Српска патријаршија*, „Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка проф. Станоја Станојевића”, књ. IV, Загреб, 1929, стр. 354-355.

³⁵ „Гласник”, сужбени лист Српске православне патријаршије, бр. 7, Београд, 1(14) октобра 1920, стр. 99-100.

љевини Србији, на Цетињу за цркву у Црној Гори, у Букурештију за Румунију, у Софији за Бугарску, а у Русији дијелити је архијерејски престо друге престонице у Москви на ситијањ и патријаршије”.³⁶

Међутим, ту одлуку државна власт није прихватила. Напротив, она је 23. X 1920. године донијела указ, којим је прописана уредба о избору првог српског патријарха. На основу те уредбе састао се у Београду Изборни сабор, који је 12. XI 1920. године изабрао митрополита Србије Димитрија Павловића за патријарха Српске патријаршије. Краљ државе СХС истога дана потврдио је његов избор. Сјутрадан, патријарх Димитрије је устоличен. Свечано устоличење догодило се касније у Пећи. „Уредбом у централизацији управне и судске власти у Српској патријаршији” (чл. 2) каже се да: „*круж рада митрополија Црне Горе, Брда и Приморја изложен у Устави Свештог синода 1903. преноси се на српског патријарха православне цркве Краљевине СХС*”.³⁷

У Томосу васељенског патријарха Мелентија II и Светог синода Васељенске патријаршије у Цариграду од 19. фебруара 1922. године (бр. протокола 1148), наводи се ово: „*У границама овог Уједињеног Краљевства СХС ушле су и аутокефалне православне цркве: Карловачка и Црногорска, као и двије далматинске епархије: задарска и Бокошторска*”. У овом патријаршијском акту стоји и следеће: „*Признајући, пак, проглашено јединство аутокефалних цркава: Српске, Црногорске и Карловачке, као и двију далматинских епархија прима од ових образовану свету аутокефалну Уједињену православну српску цркву као сестру у Христу, која има и ужива сва права аутокефалности, према прописима и реду Свете православне цркве*”. Овај акт несумњиво потврђује да је Црногорска православна црква била аутокефална. У Канонском писму васељенског патријарха Мелентија II и Светог синода Васељенске патријаршије у Цариграду од 24. фебруара 1922. године којим се признаје уздицање аутокефалне Уједињене православне српске цркве Краљевства СХС на степен достојанства патријаршије (бр. протокола 1036) каже се и ово: „*Посавјетовавши се о том питању по дужности са нашим Светим синодом похвалисмо жељу Цркве и државе и признали смо користи коју Православље може имати од таквог уздицања, а начин посветовања нашли смо да је у сагласности више са црквеном економијом (ојоршинушћу), неголи са прецизношћу канонског реда*”.

Треба, на крају, рећи и ово: Постоје подаци о томе да је митрополит Митрофан Бан био принуђен да изјави своју вољу онако како је то тразила државна и црквена власт у Краљевству СХС. Другим ријечима, био је изложен пријетњи и принуди. Како сазнајемо из појединих извора, Митрофан Бан је на самрти енглеском дипломати грофу *Дону де Салису*, бившем доајену ди-

³⁶ Исто, стр. 102.

³⁷ „Весник”, Београд, бр. 6, од 7. ИИ 1921. стр. 1.

пломатског кора на Цетињу, рекао да се под пријетњом смрти изјаснио за присаједињење Црне Горе Србији и да моли црногорски народ за опроштај.³⁸ Предсједник црногорске Владе у егзилу Јован С. Пламенац, поводом смрти Митрофана Бана и збивањима у Црној Гори у то вријеме, у официјелном саопштењу од 9. октобра 1920. године, број 426. „Команди Црногорских трупа у Гаети – Италија”, између осталог, наводи да је на самрти код Митрофана Бана „*настџуила г̀рижа савјесџи и ѓри ѓоџоњем издисају молио је са сузним очима све ѓрисуџине, да буду џумачи њеџовоџ ѓокајања*” зато „*џиџо је дао свој миџројолиџски ѓрисџанак за униџињење Црне Горе од сџране Србије, изјављујући да је џада џо морао учињеџи ѓод ѓриџиском и ѓријеџњом србијанских власџи, џиџо је у ѓовјерењу, како је рекао у своје вријеме саоџиџио г̀рофу Салису, изасланику Велике Бриџаније*”.³⁹ Министар црногорске избјегличке Владе Мило Вујовић, у једном писму италијанском министру Сиднију Сонину из Бриндизија 28. новембра 1918. године, наводи како су српске власти: хапсиле угледене људе из Подгорице, како су батинале митрополита Митрофана Бана и малтретирале др Секулу Дрљевића, како су интернирале познате личности као што су војвода дивизирар *Ђуро Пеџровић* и бригадир *Милуџин Вучинић*.⁴⁰ У трагању за одговором на питање како се и зашто у односу на чин анексије Црне Горе и укидања аутокефалне Црногорске православне цркве понашао Митрофан Бан треба узети у обзир сљедеће: Наиме, са правног становишта, ако је нешто изјављено или урађено у заблуди, под преваром (*mala fides*), пријетњом или принудом, то није правно релевантно, односно, сматра се да то у

³⁸ О томе видјети: *Неколико сџраница из крвавоџ албума Карађорђевића*, Рим, 1921, стр. 13; *Улоџа Француске у насилној анексији Црне Горе*, Рим, 1921. године, II издање, Бар, 2000, стр. 88.

³⁹ О томе видјети: Државни архив Црне Горе, ФЕ, Министарство Војно 1920-1922, ф. 91 II и Др Шербо Растодер, *Скривана сџрана исџорије – црногорска буна и одмеџнички ѓокреџи 1918-1929*, документи, Том III, Бар, 1997, стр. 1623-1624. О томе поступку Митрофана Бана, принуди над њиме писао је и службени орган краљевине Црне Горе у егзилу „Гласа Црногорца”, Неј на Сени код Париза, бр. 89, од 28 октобра/ 10. новембра 1920, стр. 3 и 4 у чланку „Божји суд” чији је аутор, основано се може претпоставити иако тај чланак није потписан, био Јован Симон-Пламенац.

⁴⁰ Др Иван Иво Јовићевић у својим мемоарима *О људима и доџађајима – сјећања једноџ федералисте*, Цетиње, 1995. описује и стање у Црној Гори након тзв. Подгоричке скупштине 1918. године. Др Иво Јовићевић у свом дјелу *Кайље жуци*, прво издање, Женева 1919, друго издање, Рим 1921, стр. 20 и 21, наводи да је Митрофан Бан био политички присталица анексије Црне Горе Србији, те да је изневјерио, своју пасву која је страдала, да није подигао глас против окупационе силе, да је заборавио своју дужност и изневјерио краља Николу и црну Гору. Др Иво Јовићевић у пјесничкој форми приказао је посљедње године живота Митрофана Бана у веома негативном смислу.

суштини није изјављено или учињено. То ће рећи да је, у таквој ситуацији, ништав пристанак на обевезање учињен на такав начин јер не постоји слободна воља. Ако је нешто урађено под принудом то је разлог апсолутне ништавости акта или признања добијеног на тај начин зато што не постоји сагласност. Принуда се, са аспекта права, може јавити у два облика: као *vis absoluta* и *vis compulsiva*. *Vis absoluta* означава физичко насиље, наношење физичког зла неком лицу у циљу да он изјави своју вољу у одређеном, траженом правцу, односно, у оном смјеру како му се наређује или заповиједа. Такав облик принуде одликује се апсолутном физичком надмоћи једне стране и потпуном одуству могућности слободног избора друге стране. Ту успјешан отпор и није могућ. Дакле, не ради се о добровољном пристанку повријеђеног или оштећеног да трпи зло или тортуру. *Vis compulsiva* је врста принуде која означава стављање у изглед неког зла у будућности у случају неприхватања или одбијања захтјева вршиоца принуде. Ради се у основи о пријетњи која може бити непосредна (ако је усмјерена на личност) и посредна (ако се ставља у изглед наношења зла сродницима тог лица). Пријетња је релевантна, ако је озбиљна (изазива страх код онога коме је упућена) и ако је противправна (ако је законом недозвољена или забрањена). Код компулсивне принуде отпор је могућ. Даке, изазивање пристанка, сагласности добијено принудом је ништавно, то јест, оно не производи никакво правно дјелство, односно, не ствара никаква права и обавезе. На основу расположивих података, може се закључити да је Митрофан Бан, када се тражила његова сагласност могао бити жртва могуће је и апсолутне, али прије свега компулсивне принуде, мада не треба изоставити ни одсуство његове личне храбрости у датом историјском тренутку, које је свакако допринијело да он не пружи отпор (у види усменог или писменог протеста, бојкота, непослушности итд.) злу које је укидало како црногорску државу, тако и Црногорску православну цркву. Кад је у питању Митрофан Бан не треба изгубити из вида ни његову безусловну политичку лојалност владајућим режимима, па и оном установљеном послје 1918. године, којему је служио и којему је изрицао панегирике у својим црквеним бесједама, говорима и писмима. Све у свему, остаје, ипак, до краја неријешена енигма да ли је митрополит Митрофан Бан, на основу своје слободне воље, намјерно, дакле, својом одлуком, изневјерио својега Краља, своју Државу и своју Црногорску православну цркву или је то учинио у заблуди, под дјелством преваре, пријетње и принуде!?

Novak ADŽIĆ

MONTENEGRIN ORTHODOX CHURCH IN PERIOD
OF THE PETROVIĆ NJEGOŠ DYNASTY

Summary

Autocephality of Montenegrin orthodox church is an obvious and notorious fact in science and in real life. Montenegrin orthodox church has been and it is free, autocephalous, independent organisation both in canonic and ecclesiastic regard. Faithfull to Gospel, Christian ethics and humanistic view of the world, it has always been and has remained a spiritual, religious and national institution of Montenegrin people. That is why the denial of Montenegrin orthodox church represents a flagrant act of attack on ethnic, ethic and national identity and individuality of Montenegrin people, state making subjectivity and integrity of Montenegro. Montenegrin orthodox church has demonstrated its factic and cannonic autocephality in period of rule of ecclesiastic and secular rulers from the Petrović Njegoš dynasty (1696–1921). After committed Serbian occupation and annexion of Montenegro in 1918, it was decided that there is no Montenegro and the Montenegrins. On the so called „Podgorica's Assembly” its delegates were proposing to pull down Cetinje's Monastery, to remove from it and incinerate publicly the reliquary of Saint Peter of Cetinje; on that „assembly” Montenegrin independence and freedom were abolished, the Petrović Njegoš dynasty forcibly deposed and King Nikola deposed from the throne of Montenegro, their property was seized and confiscated, and subsequently the glorious Montenegrin flag was taken down from Cetinje's palace, trampled underfoot and tarnished by human urine excrements on the place where there were embroidered the initials of Montenegrin sovereign King Nikola. Under the rule of the Karadorđevićs in Montenegro, from 1918 to 1941, the authorities committed numerous crimes. Massive arrests and political murders were performed, people terrorised. Montenegrin officers, saddled with a pack saddle, were lead through the towns, mothers with children incinerated, buried Montenegrins exhumated in order to be dead shut by the army and gendarmerie, while the prohibition of burrial in the cemetaries of insurgents killed in action was a massive occurrence. Montenegrin citizens were being starved, Montenegrin priests forbidden to perform divine service and to give people Communion if they did not make an oath to King Petar Karadorđević. Pensions and invalids' benefits were not recognised, or they were taken away from the invalids and war widows if they did not make an oath to the King of Serbia. Montenegro was turned into blood and ashes, site of fire and cemetaries. It was forbidden to wear Montenegrin cap and national costume, numerous historical and cultural monuments were pulled down, like the obelisk to Grand Duke Mirko Petrović, father of King Nikola, Njegoš's chapel on Lovćen was pulled down, cattle was tied to the Palace of King Nikola in Cetinje and the bombs were thrown on that palace, an old historical elm in front of Billiard House in Cetinje was cut, the old bell of Ivan Crnojević was taken down from Cetinje's Monastery and melt for brass doorknobs of rich men, illegitimately and unlawfully the autocephality of Montenegrin orthodox church was abolished in the procedure which lasted from 1918 to 1922.